

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 34 (1948)

Nachruf: Rev. Sur canoni dr. Gion Cahannes : ina regudientscha
Autor: Vieli, Ramun

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 17.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

† Rev. Sur canoni dr. Gion Cahannes

Ina regurdientscha

da

Ramun Vieli

Ei era la davosa dumengia dil meins d' uost 1947. In bellezza di de stad senza nibel ed umbriva. La Romania era seradunada a Vella per festivar cul pievel lumnezian sia usitada radunonza generala. Secapescha, che Sur Cahannes, il pli preziau ed il pli fideivel amitg della Romania, ha era priu part della fiasta populara della Romania a Vella. Turnond la sera cul davos tren a Cuera pareva Sur canoni Cahannes onz staunchels e pensivs. El patertgava forsa a siu viadi ch' el era intenzionaus de far el Tessin, per leu ruassar e restabilir sia sanadad che caschunava ad el adina pli gronds fastedis e quitaus. Il di avon sia partenza per Sonvico el Tessin plidava Sur Cahannes plein tschaffen e speranza de siu vegl plan de far, suenter siu retuorn, la secunda ediziun de sia grammatica romontscha. Quei ei stau la davosa de melli sentupadas cun nies nunemblideivel amitg e venerau mussader duront treis decennis. Cun siu nevs ei Sur Cahannes viagiaus ils 2 de settember sur il S. Bernardino a Sonvico el Tessin, nua ch' el haveva gia igl onn avon fatg bunas vacanzas. El era leu en cumpignia cun siu preziau amitg ed anteriur conscolar sgr. dr. E. Wymann, archivar cantonal digl Uri. Ils 24 de settember vuleva Sur Cahannes turnar a casa per celebrar a Cuera l'emprema fiasta de S. Nicolaus de Flüe. Mo la Providientscha haveva destinau autruisa. Returnond viers sera dils 23 de settember d' ina spassegiada solitaria a Sonvico vegn Sur canoni Cahannes clamaus dalla mort ad ina meglia veta. Ils 27 de settember ein sias restonzas terrestras, conform a siu giavisch, vegnidas surdadas al santeri de siu vitg nativ de Dardin. El vuleva ruassar leu nua che ses carezai geniturs ruaussan.

Veta

Rev. Sur dr. Gion Cahannes ei naschius ils 15 de fevrer 1872 a Dardin-Capeder, in beinsituau vitget silla spunda sulegliva che unescha la Foppa culla Cadi. La famiglia Cahannes, ina veglia e stimada famiglia sursilvana de num e de pum, ei oriunda de Laus, in uclaun de Sumvitg sin aulta terrassa della vart dretga dil giuven Rein. Da leu ei il bab de Sur Cahannes, Gion Antoni, setratgs en giuven onns cun sia mumma e fargliuns a Dardin. Sin fundament dil dretg de burgheis de cumin ein lu ils Cahannes daventai senz' auter burgheis de Breil. Il bab de Sur Cahannes, in pur suverane de vaglia, ei staus derschader de cumin, deputau al Cussegl grond e duront 40 onns commember e president della commissiun tutelara della Cadi. Buc emblidar astgein nus sia mumma Victoria nata Cabernard, ina dunna capavla, intelligente e pietusa, alla quala Sur Cahannes, sco tut ils gronds umens, era profundamein attaschaus. Bugen e savens visitava gl' augsegner siu vitg nativ, ses frars colonel Toni Mudest e Merens Cahannes che vivan aunc oz a Dardin. La casa paterna, la caplutta de Capeder, il vitg de purs silla plascheivla spunda plein aria e sulegl han dau a Sur Cahannes la tempr e la noda casa ch' el ha maina snegau, anzi el ei staus fideivels a sia derivonza en tut siu far e patertgar entochen la davosa fladada. Havend absolviu la scola de siu vitg ed havend retschiert l' emprema instrucziun en latin e tudestg da rev. Sur Bistgaun Cathomen, da gliez temps provisor de Dardin e pli tard plevon a Mustér, ei il giuven e talentau Gion Cahannes serendus a Friburg, per entscheiver leu ses studis gimnasials. Quei emprem sbargat ora ella veta ei d' attribuir all' influenza de Caspar Decurtins che ha era pli tard influenzau ed empalau sia sviluppaziun e formaziun spirtala. Da Fribourg va Cahannes ad Engelberg nua ch' el concluda ses studis gimnasials cun distincziun. Sur Cahannes plidava savens de ses conscolars, sco quels seregurdavan bugen dil student grischun che sedistingueva entras savida e noblezia de character. Il suandont cass illustrescha sia fideivladad era enviars ses amitgs. Vulend turnar ils 24 de settember a Cuera giavischa el de sefermar a Lucern per sali-

dar siu conscolar prof. dr. Seb. Grüter de Lucern. Il di avon siu retuorn scriva el a siu amitg de vegnir alla staziun de Lucern. Il tren indicau arriva a Lucern senza Sur Cahannes ch' era ius la sera avon vi ella perpetnada.

Fini ils studis gimnasials tuorna il student Cahannes allas rivass della Sarina, nua che Georges Python e Caspar Decurtins havevan fundau 1889 l' universitad de Fribourg. El s' immatriculescha ella facultad filosofica e sededichescha cun entusiassem al studi della historia. Ses principals e venerai professors eran ils enconuschents mussaders Reinhardt, Büchi e Schnürer e ses fauturs e cussegladers Decurtins e Python. Per sia dissertaziun elegia el, strusch per casualitad, in tema ord la historia de sia patria: La claustra de Mustér duront il temps miez entochen la mort de Christian de Castelberg. Il giuven historicher e docter della filosofia fuvà arrivaus, sco siu amitg prof. P. Tuor scriva, al spartavias, all' elecziun definitiva de sia clamada. Buca senza combats interns eis el sedecidius per il survetsch della baselgia. Suenter treis onns teologia all' universitad de Fribourg senda el il quart onn el seminari de S. Gliedi a Cuera per leu retscheiver l' ordinaziun sacerdotala. Ils 30 de fenadur 1899 ha el celebrau a Dardin el liber sia messa nuviala assistius da siu pievel e fuola d' amitgs dalunsch e damaneivel. In di nunemblideivel per Sur Cahannes e per tut quels che han priu art e part de sia gronda fiasta.

Igl onn 1900 daventa il primiziant caplon de Rabius. Mo gia suenter in onn vegn la caplania midada en pleiv. Sur Cahannes ei staus il davos caplon ed igl emprem plevon de Rabius. Cheu stav' el en relaziuns intimas cun Alfons Tuor e cheu retscheveva el bein biaras visetas de siu grond amitg e fautur Caspar Decurtins de Trun. Sin via da Rabius a Gravas e da Gravas a Rabius vegnevan, sco nus savein, bia damondas e gronds problems tractai e discussionai. Mo 1905 banduna el la pleiv de Rabius per grond displascher de ses parochians per entrar sco conredatur ella redacziun della Gasetta Romontscha e dil Pelegrin. Suenter in emprendissadi schurnalistic d' in onn diregia Sur Cahannes ses pass per la tiarza gada viers

il marcau della Sarina cun l'intenziun de far il docter ella teologia. Siu plan va en aua, pertgei 1907 vegn el elegius, senza siu saver, professor de religiun, romontsch e historia alla scola cantonala a Cuera. Ei sto esser che far scola ei pli stufi che quei ch'ei para, pertgei gia 1922 ei Sur Cahannes staus sfurzaus de dumandar per raschuns de sanadad ina reduenziun de sias uras, per lu igl onn 1926 seretrer definitivamein dalla scola cantonala.

Dals 1902 entochen 1920 ha Sur Cahannes funzionau sco caplon d'armada e 1918—20 eis el staus president della Societad dils predicaturs d'armada. Sper la scola in grev buordi de lavur e quitaus cunzun duront ils onns d'uiara. Mo Sur Cahannes ha administrau era quei uffeci impurtont conscienzusamein tenor sia devisa: Pro Deo et patria.

Il car defunct haveva in tut special tschaffen e plascher de viandar e viagiar. Aschia eis el staus sco pietus pelegrin duas gadas en Tiara sontga (1903 e 1925), lu a Lisieux, a Lourdes, a Padua, ad Assisi ed a Roma. Igl onn 1938 ha el priu part dii Congress eucaristic a Budapest. Cun veseivel plascher ed entusiassem giuvenil raquintava e refereva el de ses viadis che havevan impressionau profundamein sia olma aviarta a tut il bi e grond de quest mund. Mo dus exempels. «Firenze, 4.9. 33. Nus stein avon il Duomo di Firenze e savein mo mirar ed admirar mo buca dir plaid. Mo in plaid per Tei serabetscha siado: saluti, saluti da Firenze la bella.» Siu amitg E. Wymann raquenta en siu necrolog plidond della comunabla dimora a Sonvico: «Aber von der südlichen Gartenecke der Villa auf einem Stuhle sitzend, mit verschränkten Armen lange sinnend, schaute er abends nach dem Nachtessen mit grösstem Behagen auf das hell und buntfarbig leuchtende Lugano hinab. Mehr als einmal streckte er dann ganz begeistert beide Hände aus und rief: «Oh wie schön! Wie herrlich! Wie wunderbar!»

Suenter esser seretratgs dalla scola cantonala ei Sur Cahannes vivius, abstrahau d'enqual viadi, nuninterruttamein el Marienheim a Cuera consecrond sia forza de lavur e siu temps liber senza schanetg de sia sanadad a siu carezau lungatg mum-

ma. El senteva denton che sias forzas mavan da rendiu e se-preparava ruasseivlamein e resignadamein per il davos viadi vi ella perpetnadad. Ils 23 de settember 1947 ei il bien augsegner ius tiels perdavons.

Igl anim grond

Dal temps che Gion Cahannes purtava la capetscha de student regeva denter ils numerus academichers romontschs della Surselva, dil Plaun e de Surmir in viv interess per damondas politicas e culturalas, ferton che la giuventetgna ded oz ses-caulda forsa pli fetg per sport ed en consequenza dell' uiaira per problems existenzials. L' olma de quei moviment ed interess spirtal era Caspar Decurtins. El capeva sco negin auter de rimnar e d' entusiasmar la giuventetgna academica. Ins discussionava passionadamein la damonda de scaffir ina secziun romontscha della Societad de students svizzers. Enstagl d' inatala fundeschan C. Decurtins, G. Cahannes e Pieder Tuor 1896 la Romania, **nossa Romania**, cun siu agen program linguistic-cultural. Dr. Gion Cahannes ha il special meret de haver enconuschiu la mira e de haver empalau, sco emprem president, la giuvna uniun atras las burasclas d' ideas divergentas e d' esser staus duront in miez tschentaner in dils pli meriteivels fautors e promoturs de nossa Romania. El muncava mai ad ina radunonza della Romania e ses votums beinponderai davan anim e curascha. Prof. Tuor, era el confundatur ed amitg intim dil car defunct scriva: «Sia clara egliada, siu senn ponderont e prudent, siu nunperscrutabel optimissem ha impedi ella (sc. la Romania) de sviar en la secunda turbulenta radunonza de Glion 1896 e gidau a mantener en pliras caschuns la directiva necessaria per contonscher sia mira, ed en special per purtar l' enconuschientscha e l' amur dil lungatg mumma viadora en tuttas classas de nies pievel.» Sco emprem president, fidau commember, beinvulent e nunstunclenteivel gidader e cussegliader, sco collaboratur digl Ischi e redatur dil Tschespet etc. ha Sur Cahannes acquistau gronds e stabels merets per la Romania en special e per il romontsch en general. Duront in miez tschentaner ei Sur

Cahannes staus **igl anim grond** della Romania, il qual seschava nuota disturbar u disviar de pintgas divergenzas e momentanas difficultads. Ils students romontschs ded oz e digl avegnir ni san ni astgan emblidar tgei che Sur Cahannes ha prestau per la Romania e per la patria romontscha. Els vegnan era ad esser pertscharts de ses plaids exprimi cun caschun de siu 70 avel anniversari:

«Salvei igl anim grond en vossa olma e plantei el ell' olma dils auters e la Romania vegn a restar en flur.»

Sur Cahannes ei denton buca mo in dils principals fundaturs ed emprem persident della Romania (1896), mobein era igl emprem Grischun ch' ei vegnius mess alla testa della gronda ed influenta Societad de students svizzers, la quala el ha dirigiù cun grond slontsch e fiug giuvenil. Prof. dr. P. G. Manser seregorda ella «Civitas» dil december vargau d. a. dils merets de Sur Cahannes per la Societad de students svizzers. Entras sia iniziativa ein las secziuns teologicas vegnidas fundadas, sco emprema la Leonina a Fribourg, e renconuschidas per adualas allas autras secziuns della Societad de students svizzers. Quei ei tenor prof. Manser l'idea de dr. Gion Cahannes ed era sia ovra.

Il historiograf

Gion Cahannes concluda ses studis academics a Fribourg cun ina fetg buna ed aunc oz apprezzada lavur davart la historia della claustra de Mustér. Demai ch' igl autur de questas modestas notizias biograficas ei buca historicher, cunvegn ei de dar il plaid als historiografs de professiun. Prof. dr. P. Iso Müller, autur della historia della claustra de Mustér, remarca d. a.: La dissertaziun de Cahannes sa vegnir considerata sco l'emprema lavur scientifica della historia della claustra de Mustér el temps niev; sco lavur preparatorica eis ella de valeta stabla.» Dr. O. Vasella, prof. all' universitad de Fribourg giudichescha en siu necrolog, comparius ella Revista per la historia ecclesiastica svizzera: «La dissertaziun de Cahannes davart la clau-

stra de Mustér ei en tuts risguards ina prestaziun remarcabla che sedistingua oravontut entras in giudicament independent en damondas de historia dispiteivlas.» E dr. E. Wymann, archivar cantonal digl Uri, scriva: «Dieses richtige Buch, zur richtigen Zeit erschienen, gab historisch dem von Dr. Decurtins neubelebten altehrwürdigen Benediktinerstift den ihm gebührenden Ehrenplatz zurück und verband es zugleich wieder mit der Gegenwart.» (Schweiz. Kirchenzeitung, 30. X. 47).

Gia questa lavur iniziala sco las suandontas: Adalbert II de Medell-Castelberg (Ischi I) e Las missiuns dils paders caputshins en Rezia el 17 avel tschentaner (Ischi VI) laian sminar tgei ch'ins havess aunc giu de spetgar de Cahannes sco historiograf.*) Igl ei perquei tuttavìa capeivel, che personalitads influentas sco Caspar Decurtins ed autras recumandavan Sur Cahannes per la professura de historia el seminari de S. Glieci a Cuera. El sez quintava cun questa incumbensa e fageva, stimulaus da Decurtins, sias preparativas sededicond cun premura alla historia ecclesiastica, siu rom preferiu. Mo demai che la professura de historia el seminari de S. Glieci era vegnida unida cun roms musicals, ei sia candidatura buca vegnida en consideraziun. Questa viulta empau nunspetgada e dal pugn de vesta della historia forsa era deplorabla ei stada decisiva per il futur operar de Sur Cahannes e de gronda muntada per il lungatg de scartira sursilvan. L'acceptaziun d'ina professura alla scola cantonala ha giu per consequenza, che Sur Cahannes ei s'occupaus adina pli intensivamein cul romontsch, lu bandunaus e senza protectur e cussegliaader. Treis onns suenter sia elecziun alla scola cantonala, sepresentava a Sur Cahannes ina nova purchida ch'el ha buca acceptau e satrau mudestamein el truchet de sias scartiras. La mumma romontscha haveva clamau siu giuvnal, ed el ha suandau siu clom.

*) Ulteriuras lavurs historicas de Sur Cahannes: Geschichtlich falsche Darstellungen in schweizerischen Schulbüchern (1912?); Die Jerusalemreise des Abtes Jakob Bundi 1591, Jahresbericht der hist. antiquar. Gesellschaft von Graubünden 1922; Die Pilgereise Carlo Borromeos nach Disentis im August 1581, Zeitschrift für Schweiz. Kirchengeschichte 1924; Il cumin d'Ursera 1425, Festschrift Dr. E. Wyman 1946.

Il gasettist

Duront ils onns 1900—1905 che Sur Cahannes ha pastorau la pleiv de Rabius scriveva el repetidamein el «Basler Volksblatt». Il ligiom denter questa gasetta e Sur Cahannes era negin auter che C. Decurtins che stava sco collaboratur e promotur en stretgas relaziuns personalas cul «Basler Volksblatt». Il honorar consistevi en in diember exemplars gratuits che vegnevien distribui denter il pievel! Ils artechels de Sur Cahannes el «Basler Volksblatt» reveleschan levamein l'influenza dil grond politicher social de Trun. Cheu daventa il nunspetgau. Da mesa stad 1905 banduna Sur Cahannes la biala pastoraziun de Rabius per entrar a Mustér ella redacziun della «Gasetta Romontscha» e dil «Pelegrin». Igl ei de supponer, che Sur Cahannes hagi fatg era quei pass impurtont sut l'influenza de Decurtins. Ins planisava da gliez temps de rinforzar la «Gasetta» cun edir ella duas gadas ad jamna. P. M. Carnot, redactur dil «Pelegrin» beneventa siu conredactur sco suonda: «Cun grond plascher porta igl Aug Pelegrin l'annunzia, ch'el ha anflau in bien cumpogn de viadi. Aultr. sgr. dr. Gion Cahannes vegn dacheudenvi a sustener fideivlamein las fleivlas forzas de quel, che ha cun cletg e discletg rabbitschau il Pelegrin atras 6 Annadas.» (Il Pelegrin VI p. 104). Gia suenter in onn annunzia la «Gasetta» sia partenza culla remarca, che Sur Cahannse mondi a Fribourg per continuar leu ses studis. Las experienzas schurnalisticas rimnadas a Mustér ed il contact personal cun P. M. Carnot ein buca stai adumbatten, pertgei Sur Cahannes ha scret el decuors dils onns ina roschada artechels ton per la «Gasetta Romontscha» sco per il «Bündner Tagblatt» ed autras gasettas. Tut quels artechels che dessen in gries e zun interessant cundisch sedistinguan entras ina fuorma plascheivla e glimada ed in bi e pulpiu cuntegn, dattan adina puspei perdetga de sias solidas enconuschientschas, de sia concepziun profundamein patriotica e cristiana el ver senn dil plaid.

Il muossavia romontsch

Ils secunds studis de Sur Cahannes a Fribourg (1906/07) vegnan interruts entras sia elecziun de professor alla scola cantonala a Cuera. Nus savein s'imaginar en tgei pei che Sur Cahannes sesanflava all'entschatta de sia professura. La situaziun generala dil romontsch era lu en biars graus aunc mendra che oz. Alf. Tuor, prof. Muoth e prof. Huonder, treis campiuns dil romontsch, eran morts prematurmein. A tgi sevolver per agid e cussegl? La mumma romontscha fuva bandunada dals agens affons e nudada dalla mort e disgrazia. Lectura adattada per la scola era scarta ed ils mieds d'instrucziun: grammatica e vocabularis muncavan e las duas uras d'instrucziun ad jamna, concedidas entochen 1914 mo als seminarists, eran era lu buca stgisas de satisfar als pli ners basegns.

Duas gadas, 1895 e 1900, era Alfons Tuor serecumandaus al Cussegl pign per scriver ina grammatica sursilvana (Tsch. XVI, p. 23). Mo il Cussegl pign ha buca saviu seperschuader, che l'ediziun d'ina grammatica sursilvana seigi ina necessitad, ed aschia ei era quei plan d'Alfons Tuor ius cun el en fossa. Difficile est satiram non scribere! — Sin fundament dellas experiences fatgas duront ils emprems onns de sia professura alla scola cantonala empermetta Sur Cahannes gia egl Ischi XIV digl onn 1912 de scriver, schegie ch'ei caztgi pauc, ina grammatica romontscha. Las enconuschentas e zun apprezzadas **Brevs de Crestault**, comparidas egl Ischi XIV e XV representan las lavurs preparativas de sia futura grammatica romontscha. Sur Cahannes puntuescha en sias Brevs de Crestault la muntada dell'ureglia romontscha ed accentuescha oravontut il patratg romontsch. Nus legin egl Ischi XV, p. 176: «Pertratga romontsch, cultivescha e drova l'ureglia romontscha.» Las Brevs de Crestault selaian resumar cun ses agens plaids: «Saver l'ortografia ei caussa impurtonta; saver ils plaids ei caussa pli impurtonta; saver la construcziun ei caussa la pli impurtonta.» (Ischi XIV, p. 76).

Il davos impuls per sia interpresa dat in referat che Sur Cahannes ha fatg ils 18 de november 1916 ella conferenza scolasti-

ca della Cadi. La conferenza incarichescha Sur Cahannes d'elaborar ina grammatica ed exprima il giavisch, che las autras conferenzas fetschien il medem e sustegnien unanimamein in'istanza adressada alla regenza. Suenter ch'entginas malentelgientschas, naschidas entras il conclus della conferenza della Cadi, eran vegnidas sclaridas, sedeclaran 1917 era las autras conferenzas d'accord cun l'ediziun d'ina grammatica. Denton ha era Sur Cahannes stuiu experimentar, ch'ins sappi sper la scola buca scurlar ina grammatica ord la mongia, pertgei il manuscret fuva pér suenter siat onns prompts per la stampa. La grammatica Cahannes ei comparida per igl onn giubilar della Ligia Grischa, edida dalla Ligia Romontscha e buca dal Departement d'educaziun sco oriundamein prevediu. Conform al giavisch dil president della Ligia Romontscha, sgr. G. Conrad ded Andeer, porta ella il tetel: **Grammatica romontscha della Sur e Sutselva** e dueva consequentamein survir als Romontschs dellas rivas dil Rein anteriur e posteriur. Sco en sias Brevs de Crestault vuleva Sur Cahannes era en sia grammatica aunc schar valer las differentas fuormas regionalas e schar decider l'ureglia romontscha quala fuorma u scripziun seigi de preferir. Siu compendi vul semplamein esser in curteseivel muossavia atras la biala cultira romontscha. Igl ei l'emprema emprova de fixar las reglas ortograficas e grammaticalas dil romontsch de nies temps en cumplein stadi de svilupaziun ed evoluziun. Sche la grammatica de Sur Cahannes ha era enqual macla e menda, sa sia gronda valeta e muntada per igl ulteriur svilup dil lungatg de scartira renan buca vegnir contestada. La grammatica de Sur Cahannes ei en mintga cass vegnida retscharta da tut ils interessai beinvulentamein, gie cun entusiassem e quei cunzun davart ils scolasts. Aschia lauda e renconuscha era il correspondent -au (Ser P. P. Cadonau?) della Casa paterna, ils 9 de schaner 1924, expressivamein la grammatica romontscha de Sur Cahannes. Nus selubin de reproducir cheu entgins passus de questa recensiu: «La grammatica romontscha da signur rev. Dr. G. Cahannes, sin la quala nus havein spetgau vess, e per la quala nus havevan già drizzau la plema critica, ei ussa comparida, e nus stovein remarcar ordavon, ch'ella ha surpriu nus gronda-

mein tras tut quei ch' ella porscha. Igl ei ina fetg meriteivla lavur. Per l' emprema gada ei cheu in cudisch, che tschaffa ensemen tut quei che fa ora la specialitat dil lungatg romontsch tenor risguards practics. Tgei gronda lavur ha ei duvrau per scriver quei cudisch, sa mo quel giudicar, il qual ha sez emprovau ded anflar e suandar certas normas en il scriver romontsch. Mo che la grammatica fa buns survetschs, sa scadin experimentar, che ha de scriver ne de mussar romontsch. E tgi che ha giu entenmaun ina gada las «Normas» da Muoth, sa vid quella grammatica preziar, ch' ella ei buca concepida en in stil linguistic nuncapeivel a quels, che han buca pli grondas enconuschentschas filologicas. Na, quei ei in cudisch per scadin, che sesprova de saver endretg il romontsch. E mintgin che legia el cun atenziun, vegn lu a ver, che nies lungatg ei enzatgei bia pli bi e perfetg, che quei ch' el sminava.» — «Ina lavur tut nova ed en ses resultats aunc pauc enconuschenta ha Sur Cahannes prestau entras sias reglas sur la syntax, sur la construcziun romontscha. Ellas ein per part pli baul publicadas egl «Ischi» e comparan ussa ella secunda part de sia grammatica. En quella sco en general eis ei de remarcar, ch' igl ei reussiu ad el de suandar il spert romontsch senza curdar ella falla dils filologs, ils quals vultan fundar la sintactica romontscha sin il fundament dils auters lungatgs neolatin, senza risguardar, ch' il pievel romontsch vegn maina de plidar in tal lungatg. Ensumma ei l' entira lavur penetrada dad in fin sentiment per las finezias de nies lungatg ed a medem temps dad ina gronda libertat e toleranza visavi a tuttas fuormas romontschas.» — «Meins indicada ei tala toleranza en damondas ded ortografia, nua che la grammatica lai era aunc bia libertat. Nus e biars auters havessen giavischau, ch' ei vegness en biars cass decidu, quei ei dretg e quei ei fauls, duront che il cudisch numna ina fuorma ed ina en parentesa.» Etc.

Denton giavischavan oravontut ils scolasts de posseder era en fatgs d' ortografia enstagl de libertad «in clar e segir muossavia che sclauda tutta buortgadat.» Quei era ton pli capeivel, ch' ins fuva gest sil precint d' edir novs cudischs de scola che untgevan era ortograficamein dals vegls. La Ligia Romontscha haveva auncallura surdau l' elaboraziun d' in vocabu-

lari romontsch. Igl'autur della grammatica ha perquei cun consentiment della Ligia e da cuminonza cun il redactur dil vocabulari romontsch e cercchels interessai revediu e precisau las normas ortograficas comparidas ella grammatica e publicau ellas 1927 en in cudisch da persei. Sur Cahannes remarca en sia cuorta introducziun: «Las damondas d'ortografia ein per nus causas, che secapeschan senz' auter da sesez; nies anim grond seigi impundius entirs entratgs per il bien concept e sias fuormas de plascheivla construcziun e stil elevau.»

Las normas ortograficas fixadas entras la grammatica Cahannes e siu **Entruidament davart nossa ortografia** ein vegnidas acceptadas dallas instanzas competentas, han tschaffau ragisch e valan per ufficialas. Ellas ein il product d'ina ulivaziun vvalida, il fretg d'ina tgeua e perseveronta lavur e collaboraziun, il resultat d'ina raschuneivla cunvegnientscha, sesviluppada entras e cun las relaziuns. L'unitad ortografica contonschida ei en emprema lingia in meret de Sur Cahannes de Dardin che carezava la pasch e veseva ell'unitad in simbol de forza e perinadad. Sur Cahannes ei selegraus, e nus selegrein cun el, che nus essan finalmein arrivai suenter in combat steril e nuninteressant de treitschien onns ad ina unitad ortografica che sebasescha buca sin teorias abstractas, mobein sin principis bein ponderai e lunga pratica ed esperienza. Ei fuss perquei nuncapeivel, per buca dir in malfatg, sch'ins vuless d'ina vart u l'otra disfar il resultat de gronds sacrificis, lavur ed esperienza per curdar anavos ella dispeta ed anarchia ortografica de tschels onns.

Sur Cahannes scriva egl'Ischi XV, p. 182: «Nossa parola duei esser: mo buna romontsch en nies tschintschar en casa, en scola, sin via; mo buna romontsch en nos discuors sin cadruvi, silla lautga festiva, sin scantschala!» A questa maxima ei igl'autur dellas Brevs de Crestault staus fideivels ed el havess atgau aschunscher a sia parola: mo buna romontsch en tut quei che vegn scret e stampau. Sper sia pastoraziun el Marienheim ha il car defunct impundiu duront varga vegn onns tut siu temps liber e tut sias forzas per siu carezau lungatg romontsch. Tgeuamein, mudestamein, senza paga de num e savens era senza la

minima renconuschientscha ha el currigiu e repassau manuscrets e legiu cun atenziun las correcturas de stampa. Prof. Tuor characterisescha questa occupaziun sco suonda: «Mo la lavur la pli penibla e minuziusa, mo ual aschi meriteivla, alla quala el ei sededicaus quasi di per di onns ora, fuva de curreger manuscrets buca sufficientamein madirs per la stampa, de dar ad els la dretga ortografia, e quei ch'ei aunc pli impurtont, la vera expressiun e construcziun romontscha. Nus havein viu de tals manuscrets, nua che la colur cotschna della correctura cuvrevva bu namein il text original digl autur. Cun quella premura, pazienza ed acribia ha Sur Cahannes eminentamein contribuü a scalfir il lungatg de scartira sursilvan, sco el se presenta ozildi.»

Sur Cahannes ha d. a. repassau il manuscret e legiu las correcturas dils Vocabularis romontschs, della Grammatica de Nay, dils Cudischs de scola, della Lescha penala svizzera, dil Cudisch dils Evangelis, della Bibla de scola, dil Cudisch de doctrina e dils mandats episcopals ch'el ha savens translatau cun grond quitau en in lungatg classic.

Il temps e las relaziuns lubeschan buc d' entrar en detagls e nus stuein secuntentar de francar ses gronds merets ch'el ha acquistau era entras sia lavur de correctur che survarga las meglieras prestaziuns dils temps vargai. In tal idealissem senza pagl ed in tal spért de sacrificontadad oblighescha in e scadin d'esser engrazieivels. En renconuschientscha de ses gronds merets gest era per la litteratura religiosa ha il capetel cathedral conferiu a Sur Cahannes il tetel de canoni undrond ton sia persuna sco era sia lavur pastorala e linguistica-culturala.

En quest connex astga aunc in auter uffeci vegnir menzionaus. Sur Cahannes ei staus duront varga 20 onns commember della Commissiun de scola della Ligia Romontscha. La suprazionza della Ligia ha renconuschiu era questa sia lavur a pro della scola romontscha. Cun caschun de sia demissiun engrazia Sep Modest Nay a Sur dr. Gion Cahannes per sia collaboraziun d. a. sco suonda: «Car e reveriu augsegner, Vossa demissiun de commember della Commissiun de scola della L. R. hai jeu tarmess al pres. G. Conrad per mauns della radunonza

de delegai. Jeu sai denton buca far cunmeins ed igl ei miu duer d'admetter a Vus per Vossa buna collaboraziun in cauld Dieus paghi. Gie, El paghi e benedeschi Vus per tut quellas stentas e tut la premura per nies car lungatg. Mantenend a nossa gliend la stema ed amur per sia ierta della casa e famiglia ed ina certa luschezia de siu agen tschespet spirtal, preservein nus bein nies pievel de vias vanas ed ortgas e della malfideivladad alla patria e famiglia, religiun e lungatg. Mantener el pievel ardenta l'amur dil lungatg matern quentel jeu per in'ovra educativa de tut special meret.»

Igl editur dil Tschespet

Sur Cahannes ei buca secuntentaus de fixar las reglas de nies lungatg e d'accomodar numerus manuscrets all'ortografia stabilida. El vuleva era purtar la carezia e l'enconuschientscha dil lungatg mumma e de sia litteratura viadora el pievel, els vitgs ed uclauns ed ellas tegias isoladas della tiara romontscha. Sco mussader dil romontsch alla scola cantonala vegn el era ad haver resentiu la munconza per buna ed adattada lectura romontscha. Per satisfacer a quels basegns ha el fundau suandond era cheu ils fastitgs de Decurtins in secund organ della Romania, Nies Tschespet, cudischet per il pievel. Sur Cahannes ei buca mo il fundatur dil Tschespet, mobein era duront in quart tschentaner siu versau e premurau redactur. Tgi che enconuscha las condiziuns e las relaziuns e tgi che sa cun tgei premura e quitau, che Sur Cahannes edeva ses cudischets, quel sa, che l'ediziun dils 25 cudischets de «Nies Tschespet» representa ina gronda lavur che sa buca vegnir apprezzada avunda. Igl editur e redactur dil Tschespet indichescha gia all'emprema pagina siu program: «Al pievel, che ura en quei tempel (sc. la tiara romontscha) ed ara sin quei tschespet, vul la presenta collecziun de cudischets porscher edificaziun, instrucziun, divertiment. Quels cudischets han el senn ded unir il niev ed il veder. Causas novas, pertgei bein aunc mai ha il tschespet romontsch demussau ton catsch sco dapresent. Causas veglias, pertgei las ragischs dil tschespet schaian en nossa tradiziun.»

Sur Cahannes ei staus fideivels a siu program. El ha denton buca mo reediü las ovras de nos megliers poets e scribents, el ha era sez contribuü enqual lavur, aschia tut specialmein sia oreifra biografia dil poet G. A. Huonder ch' ei vegnida recensada ordvart favoreivlamein per tudestg, romontsch e talian. Sur Fry scriva: «Il meret e la valor dil quart Tschespet consista en quei, che nossa litteratura posseda ussa ina exemplarica monografia litterara de nies poet nazional Huonder. Questa la via, lessen nus clamar tier a tuts futurs historiografs de nossa litteratura romontscha. Questa la via per far reviver la memoria de nos poets e scribents e far prender art e part il pievel de lur viver e cantar.» (Gas. Rom., 9. VII. 25).

A pèr culla biografia de G. A. Huonder va quella de siu amitg prof. dr. Giusep Huonder, comparida ellas Annalas digl onn 1916 ch' ei exemplara ed en biars graus instructiva. Sur Cahannes ha plinavon era translatau dramas de P. M. Carnot, aschia per ex. Venantius, ch' ei en vestgiu romontsch en tuts risguards aduals agl original tudestg. Per concluder questa cuorta survesta menzionein nus aunc sia Dumengia alva che astga arisguard fuorma e cuntegn survir per exempel.

Per reconuscher ed undrar la lavur litteraria de Sur Cahannes ha la Fundaziun Schiller consignau 1931 al meriteivel editur dil Tschespet e scribent romontsch in dun de honur egl import de frs. 500.—. La reconuschientscha ei stada bein meritada ed ha legrau el e quels ch' enconuschevan sias prestaziuns e ses merets.

Igl augsegner

Allegond ils merets de Sur Cahannes per sia patria e faviala romontscha, astgein nus buc emblidar igl augsegner. Sur Cahannes era oravontut e surtut spiritual savend, ch' ei detti sper la patria terestra, ina patria celestiala. Siu emprem e pli sublim ideal era Diu. A quei ideal ha el dedicau sia veta. Il di de sia nunemblideivla messa nuviala, in di de bellezza aura de stad, ei staus per el il suleagl de sia veta. Cura che Sur Cahannes ei spartius sin ina senda solitaria leuvi el Tessin, sesanflava sper sia

bara il brevier, siu cudisch preferiu e carezau. A Diu ha Sur Cahannes surviu pruamein e fideivlamein tut ils dis de sia veta subordinond tut siu far e demanar al patratg religius. Quel sebasava sin ina cardientscha ferma e nunballucconta sco nos cuolms, sin ina carezia de Diu vera e profunda e sin ina beinvuglientscha naturala enviers mintga carstgaun. Siu pli grond quitau era quel per il salit dell'olma, per l'integritad della cardientscha e morala de ses parochians e digl entir pievel romontsch e svizzer. — Sur Cahannes operava buca mo cun plaids, mobein entras sia buontad e siu exempel tarlischont de vertids cristianas. Schegie profundamein ed integralmein attaschus a sia baselgia, era el tuttina tolerant e mai ch'el havess stridau sapientivamein autras concepziuns u perschasiuns. Nus savein daveras buca seregurdar de haver udiu ded el era mo ina ga in nausch u dir plaid sur ded in concarstgaun. Unius cun siu patratg religius era siu studi nuninterrut della baselgia e de ses gronds survients, ed al medem intent religius e buca a divertiments e plaschers survevan ses viadis e pelegrinadis els loghens de ses sogns venerai. En numerus referats en nos vitgs ed uclauns refereva il bien augsegner cun temperament giuvenil, il bia cun bein elegi maletgs de projecziun, de ses viadis en Tiara sontga, a Lourdes, Lisieux, Padua, Ruma e digl imposant Congress eucharistic a Budapest etc. Als medems basegns religius survevan sias ediziuns de cudischs religius sco la Dumengia alva, il Cudisch d'uffeci e sia sacrificonta e forsa era malengraziavla e buca sufficientamein renconuschida collaboraziun al grond Cudisch dils Evangelis, alla Bibla de scola, als Cudischs de doctrina ed alla correctura e translaziun dils mandats episcopals. Sur Cahannes glimava e currigeva cun immens quitau gest las publicaziuns de character religius e secuntentava buc entochen ch'el haveva anflau la fuorma ed expressiun adequata. Ins patratga senza vuler alla rigurusa censura che Alf. Tuor haveva fatg a siu temps della litteratura romontscha religiosa. Sur Cahannes ha ademplier las pretensiuns de siu amitg e regalau alla litteratura religiosa in vestgiu vengonz de siu cuntegn.

A prau cun questas prestaziuns e manifestaziuns de sia concepziun religiosa va sia premura pastorala. Seigi sco plevon de

Rabius u professor alla scola cantonala, seigi sco caplon d' armada u spiritual dil Marienheim a Cuera, dapertut ha Sur Cahannes pastorau cun gronda conscienziusadad, exemplarica premura e beinvuglientscha paterna enviars in e scadin. Ses parochians, ses scolars e tut quels als quals el ei staus in bien bab spiritual, in amitg fidau e beinvulent cussegliader vegnan a se regurdar cun engraziament dil migeivel spiritual e niebel carstgaun che ruaussa ussa ella pasch dil Segner.

* * *

Contemplond quei che Sur Cahannes ha prestau el decuors de sia veta, astgein nus constatar senza stravagar minimein, ch' el seigi staus in pietus augsegner, in venerau musader, in grond promotur e cultivatur della faviala e tradiziun romontscha. Ses merets per il romontsch, per allegar cheu en emprema lingia quels, consistan oravontut ella fixaziun dellas reglas ortograficas e grammaticalas, ella consolidaziun dil lungatg de scartira renan e lu ell' ediziun dil Tschespet e d' ovas litterarias e religiusas. Sur Cahannes ei auncallura staus in fideivel e comprovau amitg della Romania ed in franc e curaschus banderiel dil moviment romontsch. El ha dau a nus ed als vengnentsuenter in exempel tarlichont de profunda religiusadad e de commuentonta sacrificontadad el combat ideal per il beinstar de patria, lungatg e pievel. La memoria de quei grond Romontsch, niebel carstgaun e distinguiu augsegner vegn a restar viva aschiditg che la viarva romontscha resuna ed il pievel sper las rivas dil Rein sa aunc apprezzar la noblezia dil spert, las vertids cristianas e la lavur desinteressada en favur d' in bein cultural e nazional.